

Dawid Piątek, Katarzyna Szarzec

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

**DEMOKRACJA JAKO CZYNNIK
WZROSTU GOSPODARCZEGO
– PRZYKŁAD PAŃSTW POSTSOCJALISTYCZNYCH***

1. Wstęp

Witold Kula pisał, że „zasadnicza zmiana instytucji, przede wszystkim prawnych, dokonana czy to w drodze rewolucyjnej, czy też w drodze odgórnego ustawodawstwa jest cezurą periodyzacyjną epok historii gospodarczej”¹. W przypadku krajów postsocjalistycznych taką cezurą był rok 1989, kiedy rozpoczęła się transformacja ustrojowa i gospodarcza. Transformacja oznaczała zasadniczą przebudowę instytucjonalną, w tym budowę demokracji oraz stabilizację i liberalizację gospodarki². Zmieniła się wówczas zupełnie logika politycznego działania i gospodarowania jednostek. W większości krajów postsocjalistycznych reformy polityczne i gospodarcze wprowadzano jednocześnie (choć później nie zawsze przestrzegano w nich zasad demokracji), czemu towarzyszyło silne przekonanie, że ustrój demokratycznej gospodarki rynkowej przyczyni się do wzrostu efektywności gospodarowania i dobrobytu społeczno-ekonomicznego.

Celem opracowania jest identyfikacja wpływu demokracji na tempo wzrostu gospodarczego. Na podstawie przeglądu literatury zaprezentowane zostaną najważniejsze wnioski na temat tego wpływu w krajach o gospodarce rynkowej. Następnie – na podstawie danych empirycznych – przeanalizowany będzie ten związek w przypadku krajów postsocjalistycznych w okresie transformacji.

* Praca powstała w ramach projektu badawczego własnego finansowanego przez MNiSW pt. „Wpływ koncepcji liberalnych na proces transformacji gospodarczej w Polsce” nr NN 112 335534.

¹ W. Kula, *Problemy i metody historii gospodarczej*, PWN, Warszawa 1963, s. 191.

² Por. L. Balcerowicz, *Socjalizm, kapitalizm, transformacja. Szkice z przełomu epok*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 179.

2. Demokracja a gospodarka – wnioski z literatury

Autorem najbardziej znanej definicji demokracji jest Abraham Lincoln, który określił ją jako „władzę ludu, przez lud dla ludu”³. Demokracja oznacza taki system sprawowania władzy, w którym decyzje polityczne są (bezpośrednio lub pośrednio) podejmowane przez społeczeństwo.

Na związki między demokracją a gospodarką zwracano już uwagę w XVII wieku, kiedy nowoczesna demokracja dopiero się formowała, a przyrosty dobrobytu były niewielkie. Pojawiły się wówczas dwa konkurencyjne spojrzenia na związki między demokracją a gospodarką. Thomas Hobbes w *Lewiatanie* wypowiadał się negatywnie na temat demokracji. Twierdził, że rządy większości łatwiej ulegają wpływowi różnych grup interesów, które nie kierują się w swoich działaniach dobrem całego społeczeństwa. Wyżej cenił więc rządy autorytarne, uważając, że w interesie panującego jest dbanie o dobrobyt poddanych, co zapewnia bogactwo, siłę i bezpieczeństwo państwa⁴. Z taką pozytywną oceną władcy panującego nie zgadzał się James Harrington, według którego to właśnie panujący dąży do wzbogacenia się kosztem swoich poddanych i dlatego należy konstytucyjnie ograniczyć jego władzę⁵. Tam, gdzie T. Hobbes widział ułomności rządu większości, tam J. Harrington widział siłę demokracji w ograniczaniu władzy panującego. Pierwszy z nich wskazywał więc na naciski grup interesów, a drugi zaś wątpił w dobre intencje władcy panującego.

Wraz z wykształceniem się gospodarki kapitalistycznej zaczęto analizować związki między demokracją a kapitalizmem. Koncentrowały się one wokół dwóch zagadnień. Po pierwsze, jakie warunki sprzyjają przyjmowaniu i upowszechnianiu się systemu demokratycznego, a po drugie – jak demokracja wpływa na dobrobyt. J.A. Schumpeter uważał, że demokracja ma największe szanse rozwoju w warunkach kapitalizmu. Wskazywał on na podobne reguły funkcjonowania demokracji i gospodarki rynkowej (kapitalistycznej), definiując nawet demokrację jako „sposób podejmowania decyzji politycznych, który polega na zdobywaniu władzy do decydowania poprzez konkurencyjną rywalizację o głosy ludzi”⁶. W związku z powyższym jej przewaga nad innymi systemami politycznymi wynika z tego, że najsprawniej

³ *Government of the people by the people for the people*. Szerzej: J. Hamam, *Demokracja, decyzje, wybory*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003, s. 15-17.

⁴ T. Hobbes, *The English Works, vol. III (Leviathan)*, ołl.libertyfund.org/EBooks/Hobbes_0051.03.pdf, 02.10.07, s. 120.

⁵ J. Harrington, *The Commonwealth of Oceana and A System of Politics*, Cambridge University Press, Cambridge 1992, s. 257; cyt. za C. Kurzman, R. Werum, R.E. Burkhart, *Democracy's Effect on Economic Growth: A Pooled Time-Series Analysis, 1951-1980*, „Studies in Comparative International Development” 2002, 1.

⁶ *Institutional arrangement for arriving at political decisions in which individuals acquire the Power to decide by means of a competitive struggle for the people's vote*. J.A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, Harper and Bros., New York 1942, s. 269, cyt. za: J. Gerring, P. Bond, W.T. Barndt, C. Moreno, *Democracy and Economic Growth. A Historical Perspective*, „World Politics” 2005, 57, s. 338.

wyłania najlepsze osoby zdolne do sprawowania władzy⁷. J.A. Schumpeter stwierdził również, że demokracja to nie tylko produkt kapitalizmu, ale kapitalizm i demokracja wzajemnie wspierają swój rozwój⁸. Kapitalizm przyczynia się do rozwoju demokracji, a demokracja – do rozwoju kapitalizmu, a tym samym – do wzrostu dobrobytu społeczeństwa.

Oba wątki dyskusji pojawiają się także w pracach F.A. Hayeka oraz M. i R. Friedman. F.A. Hayek, który jako punkt odniesienia swojej analizy przyjmował gospodarkę socjalistyczną, twierdził, że kapitalizm jest warunkiem koniecznym występowania demokracji, a wcielenie w życie poglądów kolektywistycznych nieuchronnie prowadzi do destrukcji demokracji⁹. M. i R. Friedman badali związki między wolnością polityczną a gospodarczą. Według nich ograniczenie wolności w jednej dziedzinie życia z dużym prawdopodobieństwem doprowadzi do zmniejszenia jej zakresu w pozostałych dziedzinach. Podkreślali, że wolność gospodarcza jest zasadniczym warunkiem wolności politycznej¹⁰.

Ważna hipoteza na temat związku demokracji i gospodarki postawiona została przez S.M. Lipseta. Wynika z niej, że warunkiem koniecznym prawidłowego funkcjonowania demokracji jest pewien poziom dobrobytu¹¹. Biedne społeczeństwa ulegają bowiem hasłom głoszonym przez demagogów, a w takich warunkach demokracja nie może się utrzymać.

Współczesną dyskusję wokół związków demokracji¹² i tempa wzrostu gospodarczego można podzielić na trzy grupy poglądów ze względu na rodzaj wpływu demokracji na wzrost: negatywny, pozytywny lub obojętny. Według pierwszej z nich wolność polityczna i dobrobyt są konkurencyjnymi celami rozwoju¹³, a demokracja

⁷ A. Głapiński, *Kapitalizm, demokracji i kryzys państwa podatków. Wokół teorii Josepha Aloisa Schumpetera*, SGH, Warszawa 2003, s. 290.

⁸ V. Rao, *Democracy and Economic Development*, Studies in Comparative International Development Winter 1984-85, s. 70-71; M.S. Branson, *Edukacja obywateli w gospodarce rynkowej i jej związek z wolnym społeczeństwem*, Spree Hotel, East Berlin, Germany, 14-18 października 1991 roku, [www.human-rights.net/fed/wyd/wyd.htm#Demokratyczne społeczeństwo](http://www.human-rights.net/fed/wyd/wyd.htm#Demokratyczne%20społeczeństwo), 26.11.07.

⁹ F.A. Hayek, *Droga do zniewolenia*, Wydawnictwo Arcana, Kraków 2003, s. 84.

¹⁰ M. Friedman, R. Friedman, *Wolny wybór*, Wydawnictwo Aspekt, Sosnowiec 2006, s. 2.

¹¹ S.M. Lipset, *Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy*, „American Political Science Review” 1959, 53, cyt. za: H. Doucouliagos, M. Ulubasoglu, *Democracy and Economic Growth: A Meta-Analysis*, School of Accounting, Economics and Finance, School Working Paper – Economic Series 4, 2006, s. 5-6.

¹² W badaniach empirycznych do oszacowania wpływu demokracji na tempo wzrostu gospodarczego najczęściej wykorzystuje się indeksy opisujące prawa polityczne (*political rights*) i wolności obywatelskie (*civil liberties*). Pierwsze pomiary tych zmiennych zostały opublikowane w latach 80. XX w. (Były to publikacje R.D. Gastila: *Freedom in the World*, Westport, Greenwood 1982 oraz *Freedom in the World Freedom in the World: Political Rights and Civil Liberties, 1983-1984*, Freedom House, New York 1984). Od tego czasu Freedom House w serii raportów: *Freedom in the World. The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties* publikuje corocznie ranking wolności politycznej.

¹³ S.A. Hewlett, *Human Rights and Economic Realities: Tradeoffs in Historical Perspective*, „Political Science Quarterly” 1979, 3; S. Huntington, J. Nelson, *No Easy Choice: Political Participation in*

przyczynia się do spowolnienia wzrostu gospodarczego. Demokracja jest więc swego rodzaju dobrem luksusowym, na które mogą sobie pozwolić tylko kraje rozwinięte. W przypadku krajów słabo rozwiniętych lub znajdujących się na średnim poziomie rozwoju demokracja nie sprzyja wzrostowi dobrobytu, ponieważ trudno w niej utrzymać – odwołując się do słów długoletniego premiera Singapuru Lee Kuan Yew – dyscyplinę¹⁴. Słabe strony ustroju gospodarczego z demokracją wymieniane w literaturze to m.in.: niska stopa inwestycji i nadmierna konsumpcja, uleganie żądaniom grup nacisku, a także problemy z konfliktami społecznymi, etnicznymi czy klasowymi. Przyspieszenie tempa wzrostu gospodarczego wymaga zwiększenia stopy inwestycji, co oznaczać może konieczność zmniejszenia wydatków socjalnych państwa. Taka polityka, mimo że jest korzystna w dłuższej perspektywie, nie ma szans realizacji w warunkach demokracji, gdyż nie uzyska społecznego poparcia¹⁵. Charakterystycznym zjawiskiem dla demokracji jest również istnienie presji – ze strony różnych zorganizowanych grup nacisku – na zwiększenie poziomu konsumpcji, co odbywa się kosztem obniżenia inwestycji¹⁶. Stąd wniosek, że tylko w warunkach dyktatury władze mogą efektywnie prowadzić politykę ekonomiczną, której celem jest przyspieszenie tempa wzrostu gospodarczego¹⁷. Rządy autorytarne są bardziej odporne na działania grup nacisku i nie pozwalają na ujawnienie się konfliktów społecznych, choć często dzieje się to drogą represji¹⁸.

Według drugiej grupy poglądów demokracja jest czynnikiem przyspieszającym wzrost dobrobytu. Zdecydowanie odrzuca się twierdzenie o dobroczynnym wpły-

Developing Countries, MA, Harvard University Press, Cambridge 1976; cyt. za: L. Sirowy, A. Inkeles, *The Effects of Democracy on Economic Growth and Inequality: A Review*, „Studies in Comparative International Development” 1990, 1.

¹⁴ *I believe what a country needs to develop is discipline more than democracy. The exuberance of democracy leads to indiscipline and disorderly conduct which are inimical to development* – wypowiedź dla „The Economist”, 27.08.1994.

¹⁵ V. Rao, wyd. cyt., s. 74-75.

¹⁶ Szerzej: K. De Schweinitz, *Industrialization, Labor Controls and Democracy*, „Economic Development and Cultural Change” 1959, 7; W. Galenson, *Introduction to Labor and Economic Development*, red. W. Galenson, Wiley, New York 1959, cyt. za: A. Przeworski, F. Limongi, *Political Regimes and Economic Growth*, „Journal of Economic Perspectives” 1993, 3, s. 54; S. Huntington, *The Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven 1968, cyt. za: H. Doucouliagos, M. Ulubasoglu, wyd. cyt., s. 5; A.O. Krueger, *The Political Economy of the Rent-Seeking Society*, „The American Economic Review” 1974, 3; J.N. Bhagwati, *Directly Unproductive, Profit-Seeking (DUP) Activities*, „The Journal of Political Economy” 1982, 5.

¹⁷ S. Haggard, *Pathways From the Periphery: The Politics of Growth in the Newly Industrializing Countries*, Cornell University Press, Ithaca, NY 1990, s. 262, cyt. za: C. Kurzman, R. Werum, R.E. Burkhart, wyd. cyt., s. 6.

¹⁸ Na przykład S.A. Hewlett uważa, że osiągnięcie stabilizacji makroekonomicznej i wzrostu gospodarczego w latach 60. w Brazylii było możliwe dzięki represyjnej polityce rządów wojskowych tłumiącej niepokoje społeczne. S.A. Hewlett, *The Cruel Dilemmas of Development: Twentieth Century Brazil*, Basic Books, New York 1980, cyt. za: C. Kurzman, R. Werum, R.E. Burkhart, wyd. cyt., s. 7. Podobne poglądy formułowane są w stosunku do polityki gospodarczej i strategii rozwojowej stosowanej w Chinach, w których nie ma demokracji.

wie rządów autorytarnych. Nie można bowiem zakładać, że głównym celem dyktatora jest dążenie do wzrostu gospodarczego i zwiększenia zamożności kraju. Ponadto dyktatorzy również podlegają presji grup nacisku, a ryzyko utraty władzy często zmusza ich do ulegania żądaniom. Państwo autorytarne nie zawsze jest państwem silnym¹⁹. Może dochodzić w nim do nadużycia władzy, a zachowania dyktatorów są mało przewidywalne. Niepewność gospodarowania prowadzi do zmniejszenia inwestycji i obniżenia tempa wzrostu.

Wyniki gospodarcze osiągnięte przez kraje autorytarne są bardzo zróżnicowane, ponieważ zależą w dużym stopniu od osobowości dyktatora²⁰. Demokracja ogranicza nadużycia władzy, a ponadto umożliwia pokojowe jej przekazanie, podczas gdy sukcesja władzy w warunkach dyktatury zawsze wywołuje niepewność²¹. D.C. North zwraca uwagę, że niepewność w dyktaturze dotyczy także równości wobec prawa i bezpieczeństwa własności²². Wpływa to niekorzystnie na aktywność ekonomiczną i wielkość inwestycji. Demokracja, zapewniając równe warunki gospodarowania²³, jest katalizatorem postępu technicznego i umożliwia wejście na rynek nowym przedsiębiorstwom oraz wpływa na rozwój kapitału ludzkiego²⁴. Niezmiernie istotne jest również, że tylko w warunkach demokracji możliwe jest trwałe rozwiązanie konfliktów między różnymi grupami społecznymi. Demokracja sprzyja więc stabilnemu i zrównoważonemu wzrostowi w długim okresie²⁵.

Zgodnie z trzecią grupą poglądów demokracja nie jest zmienną istotnie wpływającą na tempo wzrostu gospodarczego. R.J. Barro podkreśla, że dla wzrostu gospodarczego istotniejsze znaczenie ma praworządność, bezpieczne prawa wolności gospodarczej i własności oraz stabilizacja makroekonomiczna, a nie sama demokracja²⁶. Według tego autora demokracja nie jest warunkiem koniecznym wzrostu gospodarczego, ale fałszywe jest przeświadczenie, że tylko w warunkach autorytarnych

¹⁹ Zwracają na to uwagę: J. de Haan, C.L.J. Siermann, *A Sensitivity Analysis of The Impact of Democracy on Economic Growth*, „Empirical Economics” 1995, 20, cyt. za: H. Doucouliagos, M. Ulubasoglu, wyd. cyt., s. 6.

²⁰ Dyktatury występowały nie tylko w najszybciej rozwijających się w ostatnich pięćdziesięciu latach krajach (Chiny, Korea Płd., Singapur, Tajwan), ale także w tych, w których tempo wzrostu było najniższe (Demokratyczna Republika Konga, Etiopia, Republika Południowej Afryki, Haiti, Myanmar).

²¹ J. Tavares, R. Wacziarg, *How Democracy Affects Growth*, „European Economic Review” 2001, 45, s. 1344.

²² Szerzej: D. North, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge 1990. Także M. Olson zwraca uwagę, że demokracja zapewnia większe bezpieczeństwo własności prywatnej. M. Olson, *Dictatorship, Democracy, and Development*, „The American Political Science Review” 1993, 3, s. 5.

²³ „A level playing field”. Zwraca na to uwagę D. Acemoglu w wywiadzie dla WSJ.com, 13.03.2007.

²⁴ J. Gerring, P. Bond, W.T. Barndt, C. Moreno, wyd. cyt., s. 325.

²⁵ L. Sirowy, A. Inkeles, wyd. cyt., s. 134.

²⁶ R.J. Barro, *Nic świętego. Ekonomiczne idee na nowe Millenium*, CeDeWu, Warszawa 2003, s. 127.

rządów możliwe jest wyjście z ubóstwa²⁷. Również J.N. Bhagwati zwraca uwagę na to, że demokracja nie musi zwiększać tempa wzrostu gospodarczego. W odróżnieniu od R.J. Barro uznaje on jednak demokrację za jeden z czynników stabilnego wzrostu, któremu powinna towarzyszyć gospodarka rynkowa²⁸.

Na podstawie przedstawionych ustaleń trudno jednoznacznie ustalić, jaki wpływ ma demokracja na tempo wzrostu gospodarczego. Z pewnością jest ona wartością samą w sobie, nawet jeśli nie wpływa na zwiększenie tempa wzrostu gospodarczego. Robert Dahl, jeden z najwybitniejszych amerykańskich teoretyków demokracji, wśród wielu korzyści będących skutkiem demokracji wylicza pokój i właśnie dobrobyt²⁹. Z badań D. Rodriki, który porównywał stopy wzrostu gospodarczego państw demokratycznych i dyktatorskich, wynika, że demokracje charakteryzują się wyższą i bardziej stabilną stopą wzrostu w długim okresie. Mają także bardziej stabilne gospodarki, które lepiej reagują na negatywne szoki i charakteryzują się mniejszym zróżnicowaniem zamożności mieszkańców³⁰. Zdaniem D. Rodriki, mimo że demokracja nie jest warunkiem koniecznym wzrostu w krajach słabo rozwiniętych, to jednak trudno sobie bez niej wyobrazić osiągnięcie przez te kraje poziomu rozwoju państw najbogatszych³¹. Ponadto wśród państw rozwiniętych jest większy udział demokracji niż wśród słabo rozwiniętych, a szanse utrzymania ustroju demokratycznego są tym większe, im kraj jest bogatszy.

3. Demokracja a wzrost gospodarczy – przykład krajów postsocjalistycznych

Wyniki badań empirycznych przeprowadzonych w odniesieniu do państw postsocjalistycznych wskazują, że spośród instytucji państwa szczególnie istotny i pozytywny wpływ na tempo wzrostu gospodarczego mają³²: bezpieczeństwo i przestrzeganie praw własności, jakość rządzenia, stabilność polityczna oraz praworządność (rządy prawa). Wpływ demokracji na zmiany produkcji jest przedmiotem kontrowersji. Z badań przeprowadzonych przez V. Popova wynika, że demokratyzacja w warunkach braku praworządności prowadzi do spadku produkcji. Ceną przejścia

²⁷ R.J. Barro, *Rule of Law, Democracy, and Economic Performance*, [w:] *Index of Economic Freedom 2002*, The Heritage Foundation 2002, s. 47.

²⁸ J.N. Bhagwati, *Democracy and Development: Cruel Dilemma or Symbiotic Relationship?*, „Review of Development Economics” 2002, 6, s. 159.

²⁹ Szerzej: R. Dahl, *O demokracji*, SIW Znak, Kraków 2000, s. 46-59.

³⁰ D. Rodrik, *Institutions For High-Quality Growth: What They Are And How to Acquire Them*, Centre for Economic Policy Research, Discussion Paper 2370, 2000, s. 23 i nast.

³¹ D. Rodrik, *Growth Strategies*, Centre for Economic Policy Research, Discussion Paper 4100, 2003, s. 26.

³² Por. D. Piątek, K. Szarzec, *Wpływ instytucji państwa na wzrost gospodarczy – przykład krajów transformujących się*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2009, w druku.

od reżimu autokratycznego do demokracji przed wprowadzeniem „rządów prawa” jest więc zmniejszenie tempa wzrostu PKB³³. S.N.S. Cheung także ostrzega przed wprowadzeniem demokracji, zanim dokonana zostanie prywatyzacja, gdyż – jak stwierdza – może to prowadzić do przeregulowania gospodarki i pogoni za rentą³⁴. Zupełnie inne wnioski wynikają z prac J. Fidrmuca. Według niego zależność między demokracją a wzrostem gospodarczym jest bardziej skomplikowana i ma kształt litery U³⁵. Brak demokracji lub pełna demokracja prowadzą do lepszych wyników gospodarczych niż umiarkowany jej zakres³⁶. Jednak w początkowym okresie transformacji (lata 1990-1993) wpływ demokracji na wzrost gospodarczy – jeżeli nie była ona połączona z liberalizacją – był negatywny³⁷. J. Fidrmuc zwraca także uwagę, że demokracja przyczynia się do postępów w liberalizacji, a ta wpływa pozytywnie na wzrost gospodarczy, stąd wniosek, że całkowity wpływ demokracji na produkcję jest również pozytywny³⁸.

Ilustracją związków między demokracją a poziomem dobrobytu mieszkańców kraju jest rys. 1. Przedstawia on zależności między wartością PKB *per capita* w 2007 roku a indeksem demokracji – publikowanym przez The Freedom House³⁹ – w krajach transformujących się (im niższy poziom wskaźnika demokracji, tym kraj bardziej demokratyczny). Wyraźnie zaznacza się zależność między demokracją a dobrobytem – kraje o wysokim PKB *per capita* są jednocześnie najbardziej demokratyczne (por. rys. 1).

³³ V. Popov, *Shock Therapy Versus Gradualism: The End of the Debate (Explaining the Magnitude of Transformational Recession)*, „Comparative Economic Studies” 2000, 1, s. 38. Także badania przeprowadzone przez G.M. Hodgsona wskazują na negatywny wpływ demokracji na tempo wzrostu gospodarczego. G.M. Hodgson, *Institutions, Recessions and Recovery in the Transitional Economies*, „Journal of Economic Issues” 2006, 4, s. 889-890.

³⁴ S.N.S. Cheung, *The Curse of Democracy as an Instrument of Reform in Collapsed Communist Economies*, „Contemporary Economic Policy”, April 1998, s. 249.

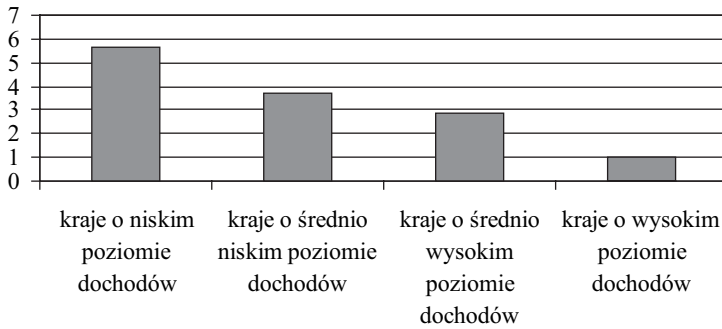
³⁵ J. Fidrmuc, *Liberalization, Democracy and Economic Performance during Transition*, Center for European Integration Studies (ZEI), Working Paper 5, 2000, s. 4.

³⁶ Co, jak zauważa J. Fidrmuc, stanowi przeciwieństwo zależności jaką otrzymał w badaniach R. Barro. R. Barro, *Democracy and growth*, „Journal of Economic Growth” 1996, 1.

³⁷ J. Fidrmuc, *Democracy in Transition Economies: Grease or Sand in the Wheels of Growth?*, Center for European Integration Studies (ZEI), Working Paper 9, 2001, s. 10.

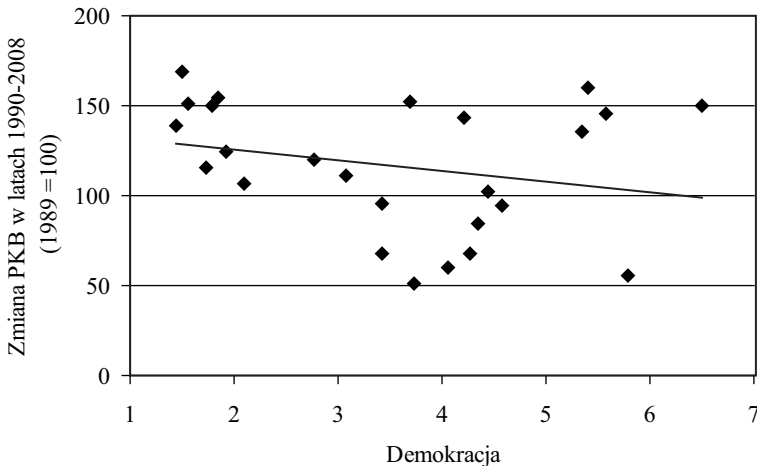
³⁸ J. Fidrmuc, *Economic Reform, Growth And Democracy During Post-Communist Transition*, Center for European Integration Studies (ZEI), University of Bonn, CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, The Hague, Centre for Economic Policy Research (CEPR), Working Paper 372, London 2001, s. 4.

³⁹ The Freedom House publikuje dwa wskaźniki określające poziom demokracji w danym kraju. Są to *Civil Liberties* oraz *Political Rights*. Przyjmują one wartość od 1 do 7. Kraje grupowane są w zależności od średniej wartości tych wskaźników, w następujące grupy: 1-2,5 – kraje wolne (demokratyczne); 3-5 – częściowo wolne (demokracja ograniczona); 5,5-7 – zniewolone (brak demokracji).

Rys. 1. Demokracja w podziale na kraje według grup dochodowych w krajach postsocjalistycznych w 2007 r.

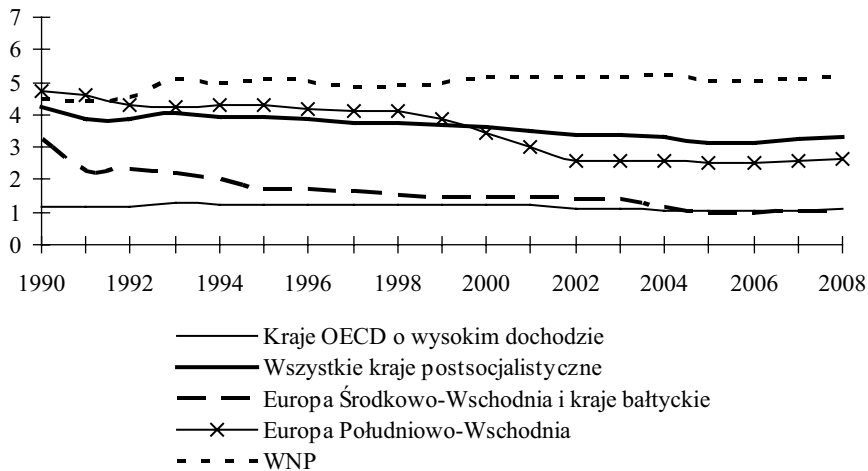
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Freedom in the World. The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties*, The Freedom House, www.freedomhouse.org i bazy World Development Indicators.

Rys. 2. Demokracja a zmiana PKB *per capita* w latach 1990-2008 (1989 = 100) w krajach postsocjalistycznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: *Freedom in the World...*, *Transition Report 1997*, European Bank for Reconstruction and Development, London 1997; *Transition Report 2000*, European Bank for Reconstruction and Development, London 2000; *Transition Report 2007*, European Bank for Reconstruction and Development, London 2007.

Jak wynika z rys. 2, demokracja nie stanowiła również przeszkody dla wzrostu gospodarczego w okresie transformacji. Kraje, które w latach 1990-2008 utrzymywały szeroki zakres swobód obywatelskich i praw politycznych, często doświadczyły również największego wzrostu produkcji w badanym okresie (lata 1990-2008).

Rys. 3. Luka demokracji między krajami OECD o wysokim dochodzie i krajami postsocjalistycznymi w latach 1990-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: *Freedom in the World...*

Na rys. 3 przedstawiono lukę demokracji między rozwiniętymi krajami OECD a państwami postsocjalistycznymi. Wykres pokazuje, że różnica w poziomie demokracji między tymi grupami państw jest znaczna i niewiele zmieniła się od początku transformacji. Jednak kraje postsocjalistyczne są grupą bardzo zróżnicowaną. W Europie Środkowo-Wschodniej i państwach bałtyckich demokracja jest na poziomie charakterystycznym dla rozwiniętych krajów OECD – luka demokracji została zamknięta. Natomiast państwa Europy Południowo-Wschodniej stały się bardziej demokratyczne i odnotowują wskaźnik demokracji pozwalający je zaliczyć do grupy krajów wolnych (demokratycznych), jednak nadal dystans do państw OECD jest znaczny. Niepokojące są doświadczenia krajów WNP, które nie tylko należą do grupy zniewolonych (niedemokratycznych), ale też zakres demokracji się nie zwiększa w nich.

4. Podsumowanie

W literaturze przedmiotu panuje zgoda co do tego, że instytucje państwa są kluczowe dla długookresowego wzrostu gospodarczego. Bez odpowiedniego otoczenia instytucjonalnego, które w dużej mierze jest efektem działalności państwa, bodźce rynkowe nie prowadzą do optymalnej alokacji zasobów. Zależność ta jest szczególnie wyraźna w krajach przechodzących transformację ustrojową, w efekcie której ustanowiono w nich gospodarkę rynkową oraz demokrację.

Wnioski z literatury co do roli demokracji i jej wpływu na wzrost gospodarczy nie są jednoznaczne. Wprowadzenie demokracji nie gwarantuje wyższego tempa

wzrostu, ale również nie musi być przeszkodą na drodze do poprawy sytuacji gospodarczej. Z przeprowadzonych analiz wynika, że w państwach postsocjalistycznych zakres demokracji jest tym większy im wyższa zamożność kraju. Ponadto ustanowienie demokracji nie wpłynęło też negatywnie na tempo wzrostu gospodarczego. Wydaje się więc, że doświadczenia tej grupy państw wskazują, iż rozwój gospodarczy i demokracja nie muszą być konkurencyjnymi względem siebie celami.

Literatura

- Balcerowicz L., *Socjalizm, kapitalizm, transformacja. Szkice z przełomu epok*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- Barro R.J., *Democracy and Growth*, „Journal of Economic Growth” 1996, 1.
- Barro R.J., *Nic świętego. Ekonomiczne idee na nowe Millenium*, CeDeWu, Warszawa 2003.
- Barro R.J., *Rule of Law, Democracy, and Economic Performance*, [w:] *Index of Economic Freedom 2002*, The Heritage Foundation, 2002.
- Branson M.S., *Edukacja obywateli w gospodarce rynkowej i jej związek z wolnym społeczeństwem*, Spree Hotel, East Berlin, Germany, 14-18 października 1991 r., [www.human-rights.net/fed/wyd/wyd.htm#Demokratyczne społeczeństwo](http://www.human-rights.net/fed/wyd/wyd.htm#Demokratyczne%20spo%lecz%ni%94stwo), 26.11.2007.
- Bhagwati J.N., *Democracy and Development: Cruel Dilemma or Symbiotic Relationship?*, „Review of Development Economics” 2002, 6.
- Bhagwati J.N., *Directly Unproductive, Profit-Seeking (DUP) Activities*, „The Journal of Political Economy” 1982, 5.
- Cheung S.N.S., *The Curse of Democracy as an Instrument of Reform in Collapsed Communist Economies*, „Contemporary Economic Policy”, April 1998.
- Dahl R., *O demokracji*, SIW Znak, Kraków 2000.
- De Schweinitz K., *Industrialization, Labor Controls and Democracy*, „Economic Development and Cultural Change” 1959, 7.
- Doucouliagos H., Ulubasoglu M., *Democracy and Economic Growth: A Meta-Analysis*, School of Accounting, Economics and Finance, School Working Paper – Economic Series 4, 2006.
- Fidrmuc J., *Democracy in Transition Economies: Grease or Sand in the Wheels of Growth?*, Center for European Integration Studies (ZEI), Working Paper 9, 2001.
- Fidrmuc J., *Economic Reform, Growth and Democracy During Post-Communist Transition*, Center for European Integration Studies (ZEI), University of Bonn, CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, The Hague, Centre for Economic Policy Research (CEPR), Working Paper 372, London 2001.
- Fidrmuc J., *Liberalization, Democracy and Economic Performance during Transition*, Center for European Integration Studies (ZEI), Working Paper 5.
- Freedom in the World. The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties*, The Freedom House, www.freedomhouse.org.
- Friedman M., Friedman R., *Wolny wybór*, Wydawnictwo Aspekt, Sosnowiec 2006.
- Gastil R.D., *Freedom in the World*, Westport, Greenwood 1982.
- Gastil R.D., *Freedom in the World: Political Rights and Civil Liberties, 1983-1984*, Freedom House, New York 1984.
- Gerring J., Bond P., Barndt W.T., Moreno C., *Democracy and Economic Growth. A Historical Perspective*, „World Politics” 2005, 57.
- Głapiński A., *Kapitalizm, demokracji i kryzys państwa podatków. Wokół teorii Josepha Aloisa Schumpetera*, SGH, Warszawa 2003.

- Hamam J., *Demokracja, decyzje, wybory*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003.
- Hewlett S.A., *Human Rights and Economic Realities: Tradeoffs in Historical Perspective*, „Political Science Quarterly” 1979, 3.
- Hobbes T., *The English Works, vol. III (Leviathan)*, ołl.libertyfund.org/EBooks/Hobbes_0051.03.pdf, 02.10.2007.
- Hodgson G.M., *Institutions, Recessions and Recovery in the Transitional Economies*, „Journal of Economic Issues” 2006, 4.
- Krueger A.O., *The Political Economy of the Rent-Seeking Society*, „The American Economic Review” 1974, 3.
- Kula W., *Problemy i metody historii gospodarczej*, PWN, Warszawa 1963.
- Kurzman C., Werum R., Burkhart R.E., *Democracy's Effect on Economic Growth: A Pooled Time-Series Analysis, 1951-1980*, „Studies in Comparative International Development” 2002, 1.
- North D., *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge 1990.
- Olson M., *Dictatorship, Democracy, and Development*, „The American Political Science Review” 1993, 3.
- Piątek D., Szarzec K., *Wpływ instytucji państwa na wzrost gospodarczy – przykład krajów transformujących się*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2009, w druku.
- Popov V., *Shock Therapy Versus Gradualism: The End of The Debate (Explaining The Magnitude of Transformational Recession)*, „Comparative Economic Studies” 2000, 1.
- Przeworski A., Limongi F., *Political Regimes and Economic Growth*, „Journal of Economic Perspectives” 1993, 3.
- Rao V., *Democracy and economic development*, Studies in Comparative International Development Winter 1984-85.
- Rodrik D., *Growth Strategies*, Centre for Economic Policy Research, Discussion Paper 4100, 2003.
- Rodrik D., *Institutions for High-Quality Growth: What They Are and How to Acquire Them*, Centre for Economic Policy Research, Discussion Paper 2370, 2000.
- Sirowy L., Inkeles A., *The Effects of Democracy on Economic Growth and Inequality: A Review*, „Studies in Comparative International Development” 1990, 1.
- Tavares J., Wacziarg R., *How Democracy Affects Growth*, „European Economic Review” 2001, 45.
- Transition Report 1997*, European Bank for Reconstruction and Development, London 1997.
- Transition Report 2000*, European Bank for Reconstruction and Development, London 2000.
- Transition Report 2007*, European Bank for Reconstruction and Development, London 2007.

THE IMPACT OF DEMOCRACY ON ECONOMIC GROWTH – THE TRANSITION COUNTRIES' CASE

Summary

The purpose of this paper is an identification of democracy's influence on economic growth. The most important conclusions from the literature on this subject are presented. The impact of democracy on economic growth is empirically tested using data for transition countries.

There is a consensus that the state institutions like rule of law, property rights and governance are very important for long-term economic growth. However, the impact of democracy is not so unequivocal. Democracy is not precondition for economic growth nor an obstacle. The undertaken analysis shows that democracy and wealth go hand in hand in transition countries. Moreover, more democratic countries also enjoy a high rate of economic growth. Therefore, we can conclude that the experience of transition countries shows that democracy and economic growth do not have to be competitive goals.